

Святослав Вербич,
доктор філологічних наук,
старший науковий співробітник,
провідний науковий співробітник
Інститут української мови НАН України
sviatoverb@ukr.net

РОЗДУМИ ПРО РОЛЬ ОСОБИСТОСТІ В НАУЦІ

У статті викладено міркування автора про внесок доктора філологічних наук, професора, завідувача кафедри загального та слов'янського мовознавства Тернопільського національного педагогічного університету ім. В. Гнатюка Д.Г. Бучка в організацію назвознавчих досліджень в Україні в цілому й у Тернопільському ономастичному осередку зокрема; участь Дмитра Григоровича в діяльності Української ономастичної комісії.

***Ключові слова:** Дмитро Григорович Бучко, ойконімія, ономастичні дослідження, Словник української ономастичної термінології, Українська ономастична комісія.*

Розмірковувати про роль особистості в житті суспільства, держави та її інститутів можна багато, щораз акцентуючи на різних аспектах і нових етапах. Стрижневим, утім, залишається факт визначального впливу особистості на організацію діяльності соціуму в різних сферах і напрямках, а також на формування громадянських і державних інституцій. Ця заувага, безперечно, стосується й наукової галузі. Таким коротким вступом розпочинаю свої роздуми про роль нашого колеги Дмитра Григоровича Бучка в становленні українського назвознавства взагалі й Тернопільського ономастичного осередку зокрема.

8 листопада 2022-го виповнилося 85 років від дня народження Дмитра Григоровича. Це, переконаний, не критичний вік ні для фізичного життя, ні для розумової активності. Прикладів на підтвердження такої думки чимало. На жаль, склалося інакше, й 11 лютого 2014 року Дмитра Григоровича не стало. Проте людина, як відомо, може продовжити своє життя в пам'яті рідних, друзів, послідовників. І те, що сьогодні, з нагоди 85-річчя з дня народження Д.Г. Бучка, в межах роботи наукової конференції «Українська філологія в контексті розвитку європейської наукової думки» зібралося стільки небайдужих людей, аби згадати про цю особистість, – найкраще свідчення його життя й після фізичної смерті.

Мої перші спогади про Дмитра Григоровича сягають середини 90-х, коли я навчався в аспірантурі Інституту української мови НАН України у відділі ономастики, який на ту пору очолювала доктор філологічних наук І.М. Железняк. Саме з її ініціативи наприкінці 80-х років (тоді ще в групі ономастики Інституту мовознавства ім. О.О. Потебні АН УРСР) було запроваджено таку форму обговорення нагальних ономастичних і дотичних до

них історичних проблем, як міждисциплінарний науковий семінар. Перші шість таких наукових заходів відбулися в Інституті мовознавства, а наступні сім – у створеному в 1991 р. Інституті української мови НАН України, де й було сформовано структурний відділ ономастики. Особисто для мене першим науковим заходом, у якому я взяв участь, став науковий семінар «Проблеми регіональної ономастики», що відбувався в далекому 1994-му році. Тоді я й уперше побачив Дмитра Григоровича Бучка й познайомився з ним. Він виступав із доповіддю «Ойконіми Покуття, утворені від родових назв». Згодом були чергові ономастичні зустрічі як у Києві, так і в інших містах України, де на базі місцевих університетів проходили Всеукраїнські ономастичні конференції – у Дніпропетровську (тепер Дніпро), Кіровограді (тепер Кропивницький), Тернополі і т. д. Після таких заходів я поступово дізнавався про провідних українських назвознавців і їхній науковий доробок. Стосовно Дмитра Григоровича Бучка, то я, наприклад, довідався, що він доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри українського і загального мовознавства на той час Тернопільського педінституту і що пріоритетна сфера його наукових зацікавлень – українська та інослов'янська ойконімія. Про це свідчили основні публікації вченого, з якими я мав змогу ознайомитися, а саме: монографія «Походження назв населених пунктів Покуття», низка статей з ойконімної проблематики, як-от: «Топоніми на -івці, -инці та історія заселення України» (1979 р.), «Ареали українських топонімів на -івці, -инці в XIV–XX ст.» (1980 р.), «Залежність ойконімійної системи певного регіону від його заселення» (1997 р.), «Кілька уваг про принципи номінації в ойконімії України» (1997 р.), «Про відапелятивні ойконіми України на -ів, -ин» (2000 р.), «Класифікація ойконімів України (словотвірні-мотиваційний аспект)» (2001 р.), «Продуктивність і локалізація основних словотвірних-структурних моделей в ойконімії України» (2003 р.), «До питання про виникнення, розвиток і поширення українських ойконімів на -иця» (2008 р.) та чимало інших. Спілкуючись із Дмитром Григоровичем під час ономастичних семінарів і конференцій, я з радістю для себе відзначив, що цей учений не забронзовілий (неприступний для контактів із молодими науковцями), а цілком відкритий як для власне наукових, так і позанаукових бесід. А в процесі дружніх розмов із його учнями – Ярославом Петровичем Редьквою й Наталією Степанівною Колесник – я переконався в цьому ще більше.

Важливо відзначити, що становлення Дмитра Григоровича як ономаста відбувалося здебільшого не в академічних наукових установах, а у вищих навчальних закладах, де він викладав різні мовознавчі дисципліни й водночас працював над дослідженням української ойконімії. Пригадаймо, що Дмитро Григорович лише короткий період працював науковим співробітником відділу мовознавства Інституту суспільних наук АН УРСР у Львові (тепер Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України) і вже з 1966 р. провадив свою діяльність як викладач, доцент, завідувач кафедри української мови Чернівецького університету ім. Ю. Федьковича, а з 1993 р. – завідувач кафедри українського та загального мовознавства Тернопільського педінституту (тепер

Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка). Саме в стінах цього західноподільського вишу й пройшли понад 20 років його науково-педагогічної праці.

Як відомо, не кожен викладач стає справжнім науковцем, незважаючи навіть на науковий ступінь чи то кандидата, чи то доктора певних наук. Не заглиблюючись у причини цього феномену, зауважу, що таких прикладів у вітчизняному науковому, зокрема лінгвістичному, просторі вистачає. А от Дмитро Григорович, на моє переконання, не належав до категорії невиразних науковців, хоч значну частину свого часу приділяв саме викладацькій роботі. Попри завантаженість навчальним планом, Д.Г. Бучко був активним як науковець: брав участь у всіх усеукраїнських ономастичних заходах, керував Західноукраїнським ономастичним центром, дбав про становлення майбутньої наукової зміни, підготувавши понад 10 кандидатів філологічних наук із назвознавчої проблематики. Мені здається, що він і не міг інакше, адже формувався як дослідник у той період розвитку українського мовознавства, коли в стінах вищих навчальних закладів вітчизняні лінгвісти не лише забезпечували навчально-освітній процес, але й активно розвивали національну мовознавчу науку. У цьому контексті згадаймо колег Дмитра Григоровича – відомих українських ономастів, професорів вітчизняних вишів: Ю.О. Карпенка, І.І. Ковалика, Є.С. Отіна, П.П. Чучку та ін. На тлі цих поважних учених бути лише звичайним викладачем і не докладати своїх зусиль до поступу української лінгвістичної науки не пасувало. Це, очевидно, й спонукало Дмитра Григоровича наполегливо працювати над своїм науковим зростанням в ономастичному напрямі українського мовознавства, який на ту пору активно розвивався. І йому це вдавалося, що переконливо засвідчують не лише численні наукові публікації вченого, але й відгуки про нього колег, зокрема знаного назвознавця Ю.О. Карпенка, який слушно зауважував, що «ономастична думка Д.Г. Бучка тяжіє до глибин, до коріння. Не випадково цілий ряд його публікацій включає слово “найдавніші”» [1; 8].

На окрему увагу заслуговує участь Дмитра Григоровича в діяльності Української ономастичної комісії (УОК) – наукової установи при відділенні літератури, мови та мистецтвознавства НАН України, яку було створено далекого 1960 р. на базі академічного Інституту мовознавства ім. О.О. Потебні тоді ще АН УРСР. Від часу свого створення Комісія стала основним координаційним центром ономастичних студій в Україні. На жаль, із середини 90-х років і до початку 2000-тисячних діяльність УОК із низки причин була номінальною. Однак її роботу було активізовано в 2007 р. з ініціативи колишнього секретаря УОК, д. ф. н., члена-кореспондента НАН України В.В. Німчука. Це сталося на XII Всеукраїнській ономастичній конференції в Чернівцях, на якій було затверджено оновлений склад Комісії, до якого, зокрема, ввійшов і д. ф. н., професор, завідувач кафедри загального та слов'янського мовознавства Тернопільського національного педагогічного університету ім. В. Гнатюка Д.Г. Бучко. Саме Дмитро Григорович відгукнувся на пропозицію на той час голови Комісії В.В. Німчука, висловлену на 1-му

засіданні оновленого складу УОК у 2009 р., підготувати «Словник української ономастичної термінології». Це було надзвичайно актуальне завдання, адже із часу виходу друком Словника російської ономастичної термінології Н.В. Подольської (М., 1978; перевид. у 1988 р.) подібних праць у межах Східної Славії не було. Нагадаю, що першу спробу укладання такого словника зробив В.В. Німчук, який у 1966 р. опублікував проєкт української ономастичної термінології [2]. І вже у 2012 р. зусиллями Д.Г. Бучка та його учениці Н.В. Ткачової таку працю було підготовлено (СУОТ). Згаданий Словник української ономастичної термінології посів своє вагомe місце в українському назвознавстві і є важливим науковим довідником для всіх вітчизняних ономастів.

Крім того, Дмитро Григорович активно долучався до основних наукових заходів, які організувала Українська ономастична комісія, передусім Всеукраїнських ономастичних конференцій, зокрема XIII (Ужгород, 2009 р.), XIV (Івано-Франківськ, 2011 р.), XV (Хмельницький, 2013 р.). Не маю ані найменшого сумніву, що він і надалі брав би участь у наших ономастичних форумах, якби сьогодні був разом із нами.

Завершуючи свої спогади про знаного українського ономаста, організатора назвознавчих досліджень Дмитра Григоровича Бучка, наважуся висловити свої сподівання, що ми, його колеги, повсякчас матимемо перед очима самовіддане служіння вченого науці про власні назви і, за його прикладом, спрямовуватимемо основну дослідницьку енергію вглиб онімікону, а не збиратимемо вершки на його поверхні. Світла Вам пам'ять, шановний Дмитре Григоровичу.

Список літератури

1. Карпенко Ю. Талановитий дослідник, видатний ономаст. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. В. Гнатюка*. Серія: Мовознавство. Тернопіль, 2007. Т. 1 (16). С. 8.
2. Німчук В. В. Українська ономастична термінологія (проєкт). Повідомлення Української ономастичної комісії / Відп. ред. К.К. Цілуйко. К., 1966. Вип. 1. С. 24–43.
3. Словник української ономастичної термінології / уклад. Бучко Д.Г., Ткачова Н.В. Харків: Ранок, 2012. 256 с.